

An Open Source *Hamlet*? Review of *Hamlet or Three Boys and One Girl* (adapted and directed by Nikolay Georgiev and the @lma @lter Student Theatre-Laboratory) at the Theatre Hall of Sofia University

Hamlet or three boys and one girl, directed by Nikolay Georgiev and currently performed at the University of Sofia by the Student Theatre-Laboratory @lma @lter, is clearly a scholarly production of Shakespeare's play. It builds upon three major theoretical cornerstones: i) Jan Kott's essay *Hamlet of the Mid-Century*, ii) Heiner Mueller's play *Hamletmaschine*, and Jerzy Grotowski's approach to theatre.

Drawing upon a memorable 1956 production in Cracow, Kott shows that *Hamlet* is like a sponge which immediately absorbs all political, moral and philosophical problems of the time of its staging. He argues that the play is a tragic scenario imposed on the characters without clearly defining who these characters are: every age has its own Claudiuses, Gertrudes, Poloniuses, Rosenkrantzes and Guildensterns. Moreover, it is actually the story of three boys and one girl – Hamlet, Laertes, Fortinbras and Ophelia. These characters are not only united by the fact that they have lost their fathers, but also because they are not firmly bound to their respective situation in the play, i.e. Claudius *is* a murderer, Polonius *is* a plotting politician and a despotic father, while Hamlet and Laertes *are not* avengers, Ophelia *is not* a traitor, Fortinbras *is not* the king of Denmark, they are just forced to act like this and suffer the consequences of their actions. The key to the Hamlet-gene, Kott claims, can be grasped only through a comparative analysis of these young personages (“Hamlet of the Mid-Century” in *Shakespeare Our Contemporary*).

„Хамлет“ с отворен код? Рецензия на „Хамлет или три момчета и едно момиче“ адаптация и режисура Николай Георгиев и Театър-Лаборатория „Алма Алтер“, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

„Хамлет или три момчета и едно момиче“ под режисурата на Николай Георгиев, който в момента се играе в Театър-лабораторията на Софийския университет „@лма @лтер“, спокойно може да бъде определен като академичен прочит на Шекспировата пиеса. Представлението е изградено върху три основни теоретични устои: а) статията на Ян Кот „Хамлет от средата на века“, б) пиесата на Хайнер Мюлер „Хамлетмашината“ и в) концепцията за театъра на Йержи Гротовски.

Изхождайки от една знаменателна постановка на „Хамлет“ в Краков през 1956, Кот показва, че пиесата е като сунгер, тъй като при всяко свое поставяне тя моментално абсорбира всички политически, нравствени и философски проблеми на времето. Според него тя е трагичен сценарий, наложен на характерите, без ясно да бъде определено кои всъщност са те. Всяка ера има своите Клавдии, Гертруди, Полонии, Розенкранци и Гилденстерни. Всъщност това е историята на три момчета и едно момиче: Хамлет, Лаерт, Фортинбрас и Офелия. Те са свързани не само заради това, че и четиримата губят бащите си, но и защото личността на никой от тях не съвпада с ролята, която трябва да изиграе в пиесата, т.е. Клавдий наистина е убиец, Полоний наистина е коварен интригант и деспотичен баща, а Хамлет и Лаерт всъщност не са отмъстителите, Офелия всъщност не е предател, Фортинбрас всъщност не е Датски крал, просто на всеки от тях се налага да действа като такъв и да понесе последствията от това. Ключът към гена „Хамлет“, смята Кот, може да бъде схванат единствено чрез сравнителен анализ на тези четири персонажа („Хамлет от

Mueller's script distils a potentially six-hour play to eight dense pages of radical political, moral and philosophical reverberations. His use of Shakespeare is grounded in the urge, explained by Mueller in his *Reflections on Post-Modernism*, for freeing the text from the authorial and scholastic dictates of the past by crossing it with topical voices. Although Nikolay Georgiev's production chooses not to show Marx, Lenin and Mao as naked women shouting that the aim of revolutionary struggle is "to overthrow all those conditions in which man is an abased, enslaved, abandoned, contemptible being," it echoes Mueller's text often enough to import its alarming poignancy as well as its political and philosophical ambivalence.

In *Towards Poor Theatre* Jerzy Grotowski explains his idiosyncratic approach to theatre as a complete stripping down of dramatic effects and pretence to lay bare the actor's own intimacy, a fundamental rethinking of theatrical space to bring the spectators onstage, a continuous search into the actor-audience relationship by provoking and involving the viewers. Grotowski's theatre is the theatre of "here and now", the theatre of improvisation, the theatre of discovering oneself and encountering the others.

These three approaches are productively combined in *Hamlet or three boys and one girl* to a quite interesting effect. The show opens up with an easy, rehearsal-like atmosphere the young actors come out on the stage and choose four among them to act the parts of Hamlet, Laertes, Fortinbras and Ophelia. The Hamlet-condition, they suggest, is so fundamental that it can be found in everyone's personality. Costumes are not important. What is crucial, however, is to give Hamlet a modern face.

средата на века" в „Нашият съвременник Шекспир“).

Мюлер свежда потенциално шестчасовата Шекспирова пиеса до сценарий от само осем страници, наситен с радикални политически, морални и философски отзвучи. Както обяснява в „Размисли за постмодернизма“, целта му е да освободи текста от схоластичния диктат на миналото като го кръстоса със съвременни гласове. Макар и постановката на Николай Георгиев да не показва Маркс, Ленин и Мао като голи жени, крещящи, че целта на революционната борба е „да се отхвърлят всички фактори, които превръщат човека в принизено, заробено, изоставено и достойно за презрение същество“, тя съдържа достатъчно препратки към „Хамлетмашината“, за да привнесе отрезвяващата горчивина, както и политическата и нравствена двусмисленост на Мюлеровата пиеса.

В „Към беден театър“ Йержи Гротовски обяснява уникалната си методика като а) пълно премахване на драматичния ефект и престореността с цел да се разкрие интимната същност на актьора, б) фундаментално преосмисляне на театралното пространство, което да постави публиката на сцената, и в) задълбочено изследване на сложното отношение между актьор и публика, посредством провокиране и въвличане на зрителя в представлението. Театърът на Гротовски се случва „тук и сега“, в него царува импровизацията, целта му е всеки да опознае себе си при срещата си с другите.

Ефектът от съчетаването на тези теоретични направления в „Хамлет или три момчета и едно момиче“ е доста интересен. Представлението започва в спокойна, репетиционна обстановка. Младите актьори излизат на сцената и избират четирима, които да играят ролите на Хамлет, Лаерт,

Suddenly, it becomes clear that there is an extra character onstage. She powerfully asserts herself into the centre of the action dominating and commanding the others in a markedly imperious and slightly cynical tone. This is Death. Next thing, everyone drops dead and the play starts backwards but not chronologically. It deconstructs the familiar narrative into symbolic episodes, fragmented soliloquies, and single cues. Shakespeare's text is at the heart of those fragments, yet it is interspersed with echoes from *Macbeth*, *King Lear*, *Troilus and Cressida*, Mueller's *Hamletmachine* and other sources. The actors are given complete freedom to improvise comments on the action and address the audience *ex tempore* – thus, challenging the viewers to join in. Another important code in this performance is dance. It is used generously in such a way as to boost as much as possible the semiotic function of the actor's body. The behaviour of Death onstage, she often assumes the function of the director of the show, and the ongoing dialogue between the actors and the audience give a tangible metadramatic angle to the performance. The overall effect being: "Look, clearly enough we are actors and this is a play. But it is important. Therefore, we will show you the mechanics of theatre. We will give you the building blocks of *Hamlet*. Let us discuss, arrange and rearrange them together so that everyone can piece out his or her own version of the story, his or her own meaning."

The reason I am bringing up the case of *Hamlet or three boys and one girl* is that when I saw it last month it struck me as something truly progressive. To my mind, it attempts to apply the philosophy of open source to theatrical production. Now, open source is, of course, not a term that is traditionally associated with theatre. It was coined in 1998 in relation to free software,

Фортинбрас и Офелия. Състоянието „Хамлет” е толкова изначално, че може да бъде открито в личността на всяко човешко същество. Костюмът не е важен. От съществена важност обаче е Хамлет да има съвременно лице. Изведнъж става ясно, че на сцената има един допълнителен характер. Тя властно окупира центъра на действието и започва да командва останалите с подчертано безкомпромисен и леко циничен тон. Това е Смъртта. После всички умират и пиесата започва отзад напред, но не в хронологичен порядък. Познатата история се деконструира в символични епизоди, фрагменти от монолози и отделни реплики. Шекспировият текст е в центъра на интерпретацията. Прозвучават фрагменти от „Макбет”, „Крал Лир”, „Троил и Кресида”, „Хамлетмашината” и други източници. Актьорите имат свобода да импровизират и коментират действието, както и да се обръщат спонтанно към публиката, стараяйки се да я въвлекат в представлението. Друг важен семиотичен код в постановката е танцът. Той се използва щедро, като целта изглежда е да се усили колкото е възможно символичната функция на актьорското тяло. Поведението на Смъртта (тя често възприема функцията на режисьор на спектакъла) както и непрекъснатия диалог между актьорите и публиката, допринасят за цялостния метатеатрален аспект на постановката. Посланието сякаш е: „вижте, очевидно е, че ние сме актьори, а това е пиеса, но е важна пиеса. Затова ще ви разкрием механиката на театъра, ще ви предоставим съставните елементи на „Хамлет”. Нека ги обсъдим, нека ги подредим заедно, за да може всеки да изгради собствена версия на историята, собствен смисъл.”

Причината да разглеждам „Хамлет или три момчета и едно момиче” е че, по мое мнение, постановката прави нещо изключително прогресивно. Прилага философията на

but the understanding behind it is quickly spreading over other areas of human life: today we talk about “open source knowledge databases,” “open source governance,” even “open source religion.” The fundamental ideas behind open source are the free access and free sharing, the transparent source code so that everyone can contribute and modify, the total lack of discrimination against the users or the uses. With respect to this, what @lma @lter offers in its adaptation of *Hamlet* is open source at every possible level. First, access to the performances is free of charge. Second, it uses metadrama and deconstruction to lay open the source code of theatre in terms of plot, artistic rendering of characters and events, dramatic movement. Third, it is very careful to show the play in complete ideological and moral equilibrium in order not to discriminate against any possible interpretation, e.g. When Hamlet is reprimanding himself in the monologue: “O, what a rogue and peasant slave am I,” Laertes comes out and reminds him that Old Hamlet too murdered Old Fortinbras; that, in fact, it does not matter that he did so on the battlefield because his motives were the same: he simply wanted the crown of Norway for himself; and even if Claudius did not kill his brother, Fortinbras would have come, rightfully, to seek revenge. Finally, it invites contributions and modifications on part of the audience – without, however, letting the play dissipate into uncontrolled conversation.

Interestingly, Nikolay Georgiev’s approach to *Hamlet* started taking shape in the late 1960s. It was then that he offered an earlier version of *Hamlet or three boys and one girl* to the Bulgarian audience in Varna: naturally, not influenced by Mueller’s text, but the touches of Kott and Grotowski were already there. Expectably, the censors of

отворения код (*open source*) при театрална продукция. Разбира се, терминът „отворен код” не е традиционно свързан с театъра. Той е формулиран през 1998 във връзка със създаването на безплатен софтуер, но понятието бързо се разпростира върху други сфери на човешкия живот. Днес говорим за „хранилища за знания с отворен код” (като Wikipedia), „управленски политики с отворен код”, дори за „религия с отворен код”. Основните принципи на отворения код са свободния достъп и възможността да се споделя неограничено, прозрачния източник, така че всеки да може да допринесе и модифицира, както и абсолютната липса на дискриминация по отношение на ползвателите и потребите. В този смисъл предложената от @лма @лтер адаптация на „Хамлет” е *open source* на всяко възможно ниво. Първо, достъпът до представлението и свободен и безплатен. Второ, представлението използва метадраматични похвати и деконструкция, за да разкрие пред зрителите „кода” на театралната продукция по отношение на сюжет, характеристика, движение на сцената. Трето, пиесата е представена в пълно идеологическо равновесие (например когато Хамлет се упреква в известния монолог: „О, що за жалък негодяй съм аз...”, Лаерт се появява да му припомни, че старият Хамлет също е убил стария Фортинбрас, че всъщност и той е ламтял за короната на Норвегия също както Клавдий се стремел към тази на Дания, че дори да беше жив, младият Фортинбрас можеше с пълно право да дойде и да търси отмъщение, точно както Хамлет сега). Накрая, актьорите постоянно предизвикват публиката да се включи и да участва в представлението – без обаче да допускат това напълно да промени хода на пиесата.

Интересно е, че Николай Георгиев развива подхода си към „Хамлет” още в края на шестдесетте. Той предлага на българската публика по-ранна версия на „Хамлет или три

the ruling communist regime found his adaptation subversive and quickly took care that the performance be stopped. Its tendency to deconstruct the text and foreground ambivalence was clearly in conflict with the party's effort to cultivate a uniform, *right*, interpretation of *Hamlet*. The viewers, on the other hand, were delighted at the freedom to explode old models and create their own understanding of the play. But this is a familiar story.

Today, in a society enjoying political freedom, a less expectable scenario is taking place. Naturally, nobody is dictating to the University's theatre-laboratory how to do their plays. @lma @lter are touring around Europe performing for international festivals to a considerable critical acclaim. Yet in Sofia they are playing before an almost empty house. I saw them three times over the last two months and on all occasions there were hardly 15-20 viewers, including the friends of the actors and a homeless woman who seems to attend all their shows, especially when it rains. I wondered at this situation and decided to invite some of my students to see the play so I could ask them later how they felt about it. All said they liked it very much but then admitted that they found it very demanding. As no story was offered to them on the stage, they had to figure out how to arrange the fragments they were seeing as they were involved and asked questions by the actors. They would do this no more than once a month, they said, at the most.

Then I thought again about open source. How many of us use open source software? Why not? It definitely is more demanding: we have to acquire more technical knowledge, we have to take more responsibility. How much time do we spend contributing to the Wikipedia. Do we

момчета и едно момиче". Както може да се очаква, цензурата на тогавашния политически режим съзира нежелано свободомислие в нея и бързо се погрижва тя да бъде спряна. Тенденцията да се деконструира сюжета и изваждането на преден план на многопластовостта на Шекспир навярно противоречат на стремежа на партията по онова време да култивира униформена „правилна“ трактовка на произведението. Зрителите, от друга страна, възприемат адаптацията с ентузиазъм, те са очаровани от възможността да интерпретират свободно, да излязат от клишето. Това обаче е позната история.

Днес, в общество, което се радва на политическа свобода, се случва нещо по-трудно предсказуемо. Естествено никой не диктува на театър-лабораторията на Софийския университет как да поставят пиесите си. Те пътуват свободно по света и участват в международни фестивали със сериозен успех и признание. В София, обаче, играят пред почти празна зала. Гледах „Хамлет или три момчета и едно момиче“ три пъти в рамките на два месеца и на всеки спектакъл присъстваха не повече от 15-20 души, включително приятелите на актьорите и една бездомна жена, която изглежда присъства на всичките представления, особено когато навън вали. Почудих се защо това е така и реших да поканя няколко от студентите си да видят пиесата, за да мога да ги поразпитам по-късно за впечатленията им. Всички казаха, че спектакълът им е харесал, но същевременно са усетили, че от тях се изисква много повече отколкото на обикновено представление. Биха гледали такъв театър, но не повече от веднъж месечно.

Тогава отново си замислих за отворения код. Колко са хората, които използват софтуер с отворен код? Защо не? Защото от тях се изисква повече техническа информираност и

participate in open source policy-making or consultative processes? Perhaps, our society is still not ripe for open source, even for open source theatre. Perhaps, it is easier to reject a forcefully imposed political or cultural order than create a new one picking up the pieces. Perhaps, it is easier to fight for freedom than use it. Well, this is what, in my opinion, the sponge of *Hamlet or three boys and one girl* has absorbed very recently at the University of Sofia. Yet, the very fact that there is a young and progressive theatre with vibrantly enthusiastic young actors already means that we are on a good track, as we are travelling to a better future.

носят цялата отговорност. Колко време отделяме, за да пишем в Wikipedia съпоставено с онова, прекарано в нейното ползване? Участваме ли в управленски проекти с отворен код, консултативни процеси за създаване на политики? Може би просто днешното общество не е узряло за идеята на отворения код, дори за театър с отворен код. Може би е по-лесно човек да отхвърли наложения насила политически и културен порядък, отколкото да изгради нов с пръснатите отломки. Може би е по-лесно човек да се бори за свобода, отколкото да я използва продуктивно. Въпреки това, фактът, че в Софийския университет има един прогресивен театър с режисьорски решения, които предшестват времето си и бликащи от енергия млади актьори, вече означава, че се движим към по-добро бъдеще, както винаги... с „Хамлет“ под мишница.